

CHP’NİN BAHAR TAARRUZU SEÇİM KAMPANYASI
(17 Nisan – 7 Mayıs 1959)

Nihat ÖZER¹

GİRİŞ

Demokrat Parti (DP)’nin iktidara gelişi, iktidarı ve 27 Mayıs İhtilali konuları üzerinde çokça araştırma yapılmıştır. Partinin iktidar yıllarında basınla evvela iyi olan ilişkilerinin daha sonra bozulması ve basın üzerinde iktidarca kurulan baskı, iktidarın kendi medyasını yaratması konuları araştırmacıların ilgisini çekmiştir.

Çalışma tam da bu konuya, sınırlı bir dönem olan Cumhuriyet Halk Partisi(CHP)’nin Bahar Taarruzu propaganda çalışması (17 Nisan-7 Mayıs 1959) sırasında ortaya çıkan haberler üzerinden, medya etiği konularından “ayrımcılık” çerçevesinde yaklaşarak bazı sorulara cevap aramaktadır.

İlk bölümde, DP’nin kurulması, iktidarı ve kapanış süreciyle ilgili kısa tarihçe verilirken ikinci bölümde, DP-basin ilişkileri incelenmiştir. Sonraki bölümde DP iktidarının artan baskıcı tutumu ve CHP’nin Bahar Taarruzu adını verdiği propaganda turuna gidilen süreç kısaca özetlenmiştir.

Son bölümde, medya etiği konularından ayrımcılık kavramı tanımlanmış ve toplanılan birincil kaynaklar ortaya konularak bunlar üzerinden değerlendirme yapabilmek adına objektif kriterler belirlenmeye çalışılmıştır. En sonunda ise belirlenen üç gazetenin yayın anlayışı görsellerle, kriterlere göre değerlendirilmiştir.

¹ Yeditepe Üniversitesi Tarih Doktora Programı Öğrencisi. E-posta: Ozernihat@gmail.com.

DEMOKRAT PARTİ VE İKTİDARI

1930'larda giderek etki alanını artıran faşizm, İkinci Dünya Savaşı'nın sona ermesi ile birlikte etkisini yitirmiş ve ayrıca güç yoğunluğu Avrupa kıtasından ABD ve Rusya'ya doğru kaymıştır. Kazanan ülkeler etki alanlarını artırmaya çalışırken, ideolojilerini de aktif şekilde yayma çabası içine girmişlerdir. Savaş sonrası Rusya'nın yayılmacı politikaları karşısında batının desteğine ihtiyaç duyan Türkiye Cumhuriyeti'nde de, demokrasinin olmazsa olmazı olan çok partili siyasi rejime geçiş süreci hızlandırılmıştır.²

Mayıs 1945'ten beri artan şiddetle muhalefetin oluşumuna rağmen İsmet İnönü'nün 1 Kasım 1945 tarihinde yaptığı meclis açılış konuşması, demokrasi tarihimizin önemli nutuklarından birisidir. Konuşmada İnönü, "Bizim tek eksikimiz hükümet partisinin karşısında bir parti bulunmamasıdır. Bu yolda memlekette geçmiş tecrübeler vardı. Hatta iktidarda bulunanlar tarafından teşvik olunarak teşebbüse girişilmiştir." demiştir. İnönü bu konuşmasında iki şeye dikkat çekmektedir. Savaş sonrası aslında ilk kurulan muhalefet partisi Demokrat Parti (DP) değil, zamanın önde gelen iş adamlarından Nuri Demirağ'ın kurduğu Milli Kalkınma Partisi'ydi. Ancak İnönü bunu başarıya ulaşacak, ciddi bir parti olarak görmüyordu ve büyük olasılıkla Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) içerisinde çıkacak bir partiyi siyaset sahasına davet ediyordu. İnönü konuşmasında demokrasiye aykırı bazı kanunların değiştirileceğini de ayrıca belirtti.³

Demokrat Parti, 7 Ocak 1946'da kurulmuştur. 21 Temmuz 1946'daki tartışmalı seçimden CHP galip çıkmış ve DP'nin 66 vekiline karşı CHP 395 vekillik kazanmıştı. Toplam 465 olan sandalye için DP yalnızca 273 adayla yarışa katılabildi. Açık oy gizli tasnif diye özetlenen oy sayım yöntemi sonraki dört yıl boyunca DP siyasilerinin elinde önemli bir siyaset enstrümanına dönüşmüştür.

DP 14 Mayıs 1950'de, 27 yıllık tek parti dönemini sona erdirerek, Türkiye Cumhuriyeti'nde ilk defa serbest seçimle iktidarı kazanan siyasi parti olmuştur. DP 1950, 1954 ve 1957 seçimlerini kazanmış, 1950-1960 yılları arasında tek başına iktidar olmuş ve 27 Mayıs 1960 Darbesi ile iktidardan düşürülerek 29 Eylül 1960'ta kapatılmıştır.

DEMOKRAT PARTİ – BASIN İLİŞKİSİ

İktidar - basın ilişkileri bağlamında her toplumda ve her dönemde yaşanan çeşitli sorunlar, basının dördüncü güç olarak kendini kabul ettirmeye başlamasıyla iktidarı elinde bulunduranların denetleme isteklerinin artmasına ve daha yoğun sorunlar yaşanmasına neden olmuştur. İktidar sahiplerinin, iktidarlarını sürdürmek ve meşruiyetlerini sağlamak için düşünce ve inançlarının kamuoyuna duyurularak, kamuoyunun desteğini sağlamaları yaşamsal niteliktedir. Bununla birlikte basının kamuoyu oluşturma ve yansıtma özgürlüğü

² Sina Akşin, **Türkiye Tarihi 1908-1980**, Cem Yayınevi, İstanbul, 1990, s 138-139.

³ Feroz Ahmad, Bedia Turgay Ahmad; **Türkiye'de Çok Partili Politikanın Açıklamalı Kronolojisi 1945-1971**, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1976, s14-15.

hiçbir zaman sınırsız olmamış, bu özgürlüğün sınırları düşünce ve inanç özgürlüğünün sınırlarıyla çizilmiştir. Siyasal iktidarların basını kamuoyunu oluşturma işlevinden yararlanabilmeleri için, basın özgürlüğünü sağlamak gibi bir görevi de yerine getirmeleri gerekmektedir. Bu görev ekonomik destek, siyasal baskılardan koruma ve kamusal görevleri yerine getirmede kolaylıklar sağlama vb. şeklinde yerine getirilebilir.⁴

Ülkemiz maalesef basın özgürlüğü konusunda iyi bir sınav verememiştir. Dönemi incelersek 4 Aralık 1945 günü SSCB yanlısı tavrı izleyen Tan gazetesinin yaklaşık 10.000 kişi tarafından basılarak tahrip edilmesi ve hükümetin bu duruma sessiz kalması basın tarihimizin önemli olumsuzluklarından biridir. 1946 seçimlerinden hemen sonra 25 Temmuz günü Celal Bayar'ın, seçimlere hile karıştırıldığı iddiası ile ilgili konuşmasını yayınlayan Yeni Sabah ve Gerçek gazeteleri sıkıyönetimce kapatılmıştır. Sonrasında devam eden bu baskıcı tutum DP iktidarında da azalmak bir tarafa artarak devam etmiştir.⁵

ö

Aslında muhalefet yıllarında basın büyük ölçüde Demokrat Parti'yi desteklemiştir. Bu yakın ilişki iktidarın ilk yıllarında esen liberal ve özgürlükçü hava ile de devam etmiştir. 21 Temmuz 1950'de çıkan 5680 sayılı yasa ile gazete çıkarmak için izin alma yükümlülüğü kaldırılmış ve yerine bildirim yükümlülüğü getirilmiştir. Ayrıca gazete sahiplerinin yayınlanan yazılardan dolayı cezai sorumlulukları da kaldırılmış fakat yazı işleri müdürünün sorumluluğu devam etmiştir. Yine 13 Haziran 1952 tarihli 5953 sayılı kanunda ise basın emekçilerinin çalışma koşulları ile ilgili reform denilebilecek yenilikler yapılmıştır. Bu yasa ile yalnızca devlet memurlarına sağlanan ücretli izin hakkı basın çalışanları için de işler hale getirilmiştir. Ayrıca sendika hakkı, yazılı sözleşme ve tazminat hakkı, sosyal sigortalara tabi olma şartı yine bu kanunla getirildi.⁶

Başlangıçta olumlu başlayan DP-basın ilişkisi evvela Türkçe ezan ve laiklik tartışmalarıyla, daha sonra baskının arttığı çeşitli vesilelerle sürekli bozuldu ve ilerleyen yıllarda yapılan yasal düzenlemelerin de etkisiyle basın özgürlüğünde geçmiş günlerin aranacağı dönemlere doğru gidildi.⁷

Basına müdahale doğrudan şiddet ya da kapatma ile değil, iktidarın kendisine yakın gördüğü kurumu çeşitli yollarla (ilan verme, peşin alım desteği, kamu kurumu abonelikleri, kağıt ve makine desteği, kredi imkanı...) finanse etmesi ile de mümkündür. Örneğin; CHP'nin yayın organı olan Ulus gazetesi düşük tirajına rağmen sürekli ilan alıp gelir elde ederken, DP iktidarında hiç ilan alamaz hale gelmiş ve defalarca kapatılmıştır. Gazete ilanları ve reklamların hükümetin elinde nasıl bir baskı aracına dönüştüğü aşağıdaki tablodan da izlenebilir.⁸

⁴ Nuran Yıldız; **DEMOKRAT PARTİ İKTİDARI (1950-1960) ve BASIN**, s 481. 02.05.2016 tarihinde <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/42/476/5543.pdf> internet adresinden indirildi.

⁵ age, s 483-485.

⁶ age, s 487.

⁷ Mehmet Ali Birand, Can Dündar, Bülent Çaplı, **Demirkırat**, Can Yayınları, İstanbul, 2006, s 64-77.

⁸ Yıldız, age, s 488-491.

1.7.1950 - 31.12.1959 Gazetelere Verilen Resmi İlan ve Reklam Ödemeleri⁹

Cumhuriyet	2.653.704
Milliyet	2.271.437
Hürriyet	2.269.643
Vatan	1.641.145
Tercüman	1.139.578
Havadis	1.146.882
Apoyevmatini	91.460
Son Posta	2.145.394
Yeni İstanbul	1.817.612
Zafer- Zafer Akşam Postası	7.114.330
Hürses	1.021.926
Ankara Telgrafı	1.083.296
Ulus	930.953
Son Havadis	690.418

Dönemin gazetelerine baktığımızda; Cumhuriyet, Milliyet, Hürriyet, Akşam, Tasvir, Yeni Sabah, Yeni İstanbul, Gece Postası ve Vatan 1952'ye kadar kesin şekilde DP'ye destek olurken, bu yıldan sonra zamanla uzaklaşmışlarsa da muhalif çizgide oldukları da söylenemez. Zafer gazetesi DP'nin yayın organıyken, Ulus ve Halkçı CHP'nin yayın organları olmuşlardır.

CHP'NİN BÜYÜK TAARRUZ ADLI KAMPANYASINA GİDEN TARİHSEL SÜREÇ¹⁰

Bugün dahi tazeliğini koruyan “Menderes Dönemi iyi miydi, kötü müydü?” tartışmasına cevap aramak bu çalışmanın konusu değildir. Ancak Truman Doktrini ve Marshall Yardımları etkisinden söz edilse de, DP iktidarının ilk yıllarında yakalanan büyüme ivmesi dikkat çekicidir ve tarıma dayalı bir ekonomi olan Türkiye, traktör alımları, yol yatırımları gibi politikalarla önemli bir refah artışı sağlamıştır.

Tüm bunlara rağmen siyasi ortam, 1951'de Halkevlerinin kapatılıp Hazine'ye devri ve sonrasında 14 Aralık 1953'te, CHP'nin tüm mal varlığının kamuya devri ile gerilmişti. Muhalefette kalan CHP baskıyı artık çok yoğun şekilde hissediyordu. Partinin yayın organı olan ve binasına el konulan Ulus gazetesi de bu tarihten sonra Nihat Erim'in imtiyaz sahipliği altında, “Cumhuriyetçi, Devrimci, Halkçı, Laik, Milliyetçi, Devletçi” sloganıyla “Yeni Ulus” adıyla çıktı.

2 Mayıs 1954'te genel seçimler sonucunda DP, %57,6 oyla 503 milletvekili çıkardı. 30 Mayıs 1954'te, seçimde DP'yi seçmeyen Kırşehir ilçe yapıldı ve ilçelerinden bir kısmı yeni kurulan

⁹ age, s 498.

¹⁰ Ahmad, B. Turgay Ahmad, age, s 54- 211.

Nevşehir'e bağlandı, ayrıca 14 Haziran 1954'te DP'yi seçmeyen Malatya bölündü ve Adıyaman ili kuruldu.

14 Mayıs 1955'te Varşova Paktı kuruldu ve batıyla olan sıcak ilişkiler daha da yoğunlaştı. 6-7 Eylül 1955'te Rum vatandaşların malları yağmalandı. Özellikle Cumhuriyet sonrası kent yaşantısına ve demografisine çok yoğun etkileri olan bu olay gayrimüslim vatandaşlar üzerinde derin izler bıraktı ve yurtdışına göçleri için itici etki yaptı. 12 Haziran 1957'de Kırşehir yeniden il yapıldı.

27 Ekim 1957'de genel seçimler sonucunda DP, %47,9 oyla 419 milletvekili çıkardı ve artık salt çoğunluğu kaybetmesi, kalan günlerinde muhalefet tarafından hep önüne kondu.

14 Temmuz 1958 Irak'ta darbe oldu Kral Faysal ve ailesinin çoğu ferdi, Başbakan Nuri Sait Paşa öldürüldü. Bu darbe haberi ülkemizde dikkatlice, uzun süre izlendi ve önemli izler bıraktı. Kralın, hükümet fertleri ve ailelerinin içine düştükleri acı ve utanç verici durum fotoğraflarla göz önüne kondu. Bazıları bu olayın, sonraki günlerde sertleşen siyasi hava üzerinde önemli etkileri olduğunu, Menderes ve ekibinin aynı duruma düşme endişesi yaşadığını çeşitli yazılarda ortaya koymuştur. Nitekim 6 Eylül 1958 günü Balıkesir'de yaptığı bir konuşmada Menderes, muhalefeti, halkı Irak'tan örnek alarak ihtilale kışkırtmakla suçladı ve takip eden günlerde de muhalefeti ihtilalcilikle suçlayan nutuklar vermeye devam etti.

2 Ağustos 1958 tarihinde dış borçlar ödenemeyeceği için moratoryum ilan edildi, devalüasyon yapıldı ve IMF'den 250 milyon Dolar kredi alındı. Hükümet ekonomik açıdan da zor durumdaydı. Kurak geçen yılın da etkisiyle kıtlık içinde geçen günler, ekonomik darboğazı siyasetin de gündemine taşımıştı ve CHP ekonomik durumla ilgili Mayıs ayından beri peş peşe bildirimler yayınlıyordu.

7 Ekim günü muhalefet partileri işbirliği yapmak için görüşmelere başladılar ve 10 Ekim 1958'deki CHP İstanbul İl Kongresi'nde İnönü, işbirliğinin gerekliliği üzerinde durdu.

12 Ekim 1958'de DP Manisa İl Kongresi'nde Menderes, "kin ve husumet cephesi" olarak nitelendirdiği muhalefete karşılık "Vatan Cephesi" kurulması için talimat verdi. Ayrıca bu tarihten sonra CHP mitinglerinin mülki amirler eliyle engellenmesi sık rastlanılır bir hal almıştır.

Bu sıralarda Kıbrıs Sorunu yine gündemdeydi ve Kıbrıs'ta Türk ve Rumların birlikte idare edecekleri bağımsız bir devlet kurularak bunun anlaşmaya bağlanması için Türk ve Yunan heyetleri Londra'da görüşeceklerdi. 17 Şubat 1959'da Londra'ya giden uçak Gatwick Havaalanı'nda düştü ve 14 kişinin öldüğü kazadan Menderes sağ olarak kurtuldu. Kaza sonrası İnönü bir telgraf göndererek geçmiş olsun dileklerini ilettiler. Yumuşayan siyasi hava 28 Mart'ta Ankara'ya dönen Menderes'i, Kasım Gülek ve İsmet İnönü'nün karşılamasıyla sürdü. Ancak önce CHP'nin bir yıldır ertelenen muhtar seçimlerinin yapılmasını mecliste talep etmesi, sonrasında ise 25 Nisan günü Ulus gazetesinin dördüncü kez bir ay süre ile kapatılmasıyla siyasi hava tekrar gerildi.

Böyle bir ortamda, 17 Nisan 1959 günü Cumhuriyet gazetesi, CHP'nin "Bahar Taarruzu" adı verilen bir propaganda kampanyasına başladığı haberini veriyordu. Kampanya dahilinde vekillerin bir kısmı Trakya üzerinden gezilere başlamışken İnönü, 30 Nisan 1959 günü,

sembolik anlamı bulunan ve General Trikopis’i, Gazi Mustafa Kemal’e teslim ettiği yer olan Uşak’tan katılmayı uygun bulmuştu. Ancak Uşak’ta gergin başlayan gezi, ardından gelen olaylar zinciriyle, ülkede gerginliği ve baskıyı her gün artırmış ve en sonunda 27 Mayıs İhtilali ile sonlanan olaylar için adeta kıvılcım olmuştur.

TANIM VE ÇALIŞMADA YÖNTEM

Ayrımcılık terimi; ırk, renk, cinsiyet, dil, din, politik ya da diğer görüşler, ulusal ya da sosyal köken, mülkiyet, doğum ya da diğer statüler gibi herhangi bir zemin üzerine dayandırılan ve bütün hak ve özgürlüklerin eşit ölçüde bütün kişiler tarafından tanınmasını, kullanılmasını veya yararlanılmasını kaldırma veya zayıflatma amacına sahip, herhangi bir ayırma, dışlama, kısıtlama veya üstünlük tanıma olarak tanımlanabilir.¹¹

Basında sık karşılaştığımız, çok tipik bazı ayrımcılık biçimleri vardır. Bunları kabaca dört başlık altında gruplandırabiliriz:¹²

- Yok saymak ya da çok sınırlı bir biçimde yer vermek
- Olumsuzlukların konusu yapmak
- Ayrımcı nitelendirmelerle birlikte anmak
- Nefret söylemi geliştirmek
-

Biz bu çalışmada, dönem basınının görsel kullanımı üzerinden, Bahar Taarruzu adı verilen propaganda turu ile ilgili farklı gazetelerdeki haberlerin, ayrımcılık oluşturup oluşturmadığının ve şayet oluşturduysa, haber konusunun ne tür ayrımcılığa tabi tutulduğunun analizini yapmaya çalışacağız.

Çalışmamızın kısıtları şunlar olacaktır:

- Çalışma için üç ayrı günlük gazete belirlenmiştir. Aslında başlangıçta tasarlanan CHP yayın organı Ulus Gazetesi, DP yanlısı Zafer Gazetesi ve 1952 sonrası giderek DP’den uzaklaştığı bilinen fakat tam anlamıyla muhalif de olamayan ve tarafsız olduğu iddiasını ortaya koyan Milliyet Gazetesi’nin çalışma için kullanılmasıydı. Fakat Ulus Gazetesi’nin 25 Nisan 1959 günü bir ay süre ile kapatılması buna engel olmuştur. Onun yerine CHP yanlısı Dünya Gazetesi çalışma için alınmıştır.
- Çalışma için belirlenen tarih aralığı, programın başladığı 17 Nisan 1959’u takip eden ilk gün ile bittiği 7 Mayıs’ı takip eden ilk gün olan 8 Mayıs 1959 tarihleridir.
-

Gazeteler her gün için karşılaştırmalı olarak incelenecek ve sorgulama şu şekilde yapılacaktır:

¹¹ Sevilay Çelenk, “Ayrımcılık ve Medya”, Ed. Bülent Çaplı, Hakan Tuncel, **Televizyon Haberciliğinde Etik**, Fersa Yayınevi, Ankara, 2010, s. 217-218. 02.05.2016 tarihinde <http://www.academia.edu/6835099/Ayr%C4%B1mc%C4%B1k-ve-medya> internet adresinden indirildi.

¹² age, s 225-226.

- Her gün için, Bahar Taarruzu ile ilgili haber yapılmış mıdır? Görsel kullanılmış mıdır?
- Görsel, CHP idarecilerini ya da taraftarlarını baskı altında mı göstermektedir? Haber ile görsel uyumlu mudur?
- Görsel, CHP idarecilerini ya da taraftarlarını kamu düzenini bozan, olumsuz bir tavır içerisinde mi göstermektedir? Haber ile görsel uyumlu mudur?

Sonuç:

- Haberin ve görselin yokluğu, medyada etik sorunlarından biri olan “ayrımcılık” yöntemlerinden “yok sayma” olarak değerlendirilecektir. Haber ile görsel uyumsuzluğunun amaçlı kullanımı ise belirli bir algının oluşturulması ya da kuvvetlendirilmesi için kamuoyu oluşturmak adına yapılan ve yine medya etiğine uymayan bir başka ayrımcılık durumunu ifade edebilir. Bu durum da yine ayrıca belirtilecektir.
- Çalışma sonunda üç gazetenin de yayın politikalarının medya etiğine ne kadar uygun olduğu ile ilgili genel bir kaniya varabileceğimizi umuyoruz.

KARŞILAŞTIRMA

- 18 Nisan 1959

Dünya Gazetesi

“CHP’nin iç politika taarruzu dün başladı” başlığı konuyla ilgili bir milletvekili fotoğrafıyla beraber verilmiştir. Görsel uyumlu.

“CHP’nin iç politika taarruzu dün başladı”, Dünya Gazetesi, 18 Nisan 1959

Milliyet Gazetesi

123

YEDİTEPE ÜNİVERSİTESİ TARİH BÖLÜMÜ ARAŞTIRMA DERGİSİ
Cilt 1 – Sayı 2 Haziran 2017.

e-ISSN: 2564-7687

YEDİTEPE UNIVERSITY DEPARTMENT OF HISTORY RESEARCH JOURNAL
Volume 1 – Number 2 June 2017

e-ISSN: 2564-7687

“CHP ara seçimi için faaliyete geçti” haberi için görsel yok.

Zafer Gazetesi
Haber yok

- 19 Nisan 1959

Dünya Gazetesi

“CHP heyetinin Trakya gezisi dün hadiselî geçti”, “Malkara Kaymakamı milletvekillerini konuşturmadı, İpsala Savcısı sohbet toplantısına müdahale etti.” Başlığı ile verilen haberde fotoğraf yok.

Milliyet Gazetesi

“Bahar taarruzunda ilk hadise dün oldu”, “Malkara toplantısına kaymakam izin vermedi, İpsala’da savcı müdahale etti” haberleri için görsel yok.

Zafer Gazetesi
Haber yok

- 20 Nisan 1959

Dünya Gazetesi

“Trakya’dan dönen CHP ekibi Bursa’ya gidecek” haberi milletvekili Kemal Satır’ın miting fotoğrafıyla verilmiştir. Görsel uyumlu.

“Trakya’dan dönen CHP ekibi Bursa’ya gidecek”, Dünya Gazetesi, 20 Nisan 1959

Milliyet Gazetesi
Haber yok

124

Zafer Gazetesi
Haber yok

- 21 Nisan 1959

Dünya Gazetesi
Haber yok

Milliyet Gazetesi
Haber yok

Zafer Gazetesi
Haber yok

- 22 Nisan 1959

Dünya Gazetesi
“CHP’nin ikinci taarruz ekibi Bursa’da” haberi için fotoğraf yok.

Milliyet Gazetesi
Haber yok

Zafer Gazetesi
Haber yok

- 23-27 Nisan 1959

Dünya Gazetesi
Haber yok

Milliyet Gazetesi
Haber yok

Zafer Gazetesi
Haber yok

- 28 Nisan 1959

Dünya Gazetesi
“46 CHP milletvekilinin katılacağı bildirilen İnönü’nün gezisi büyük taarruz şeklinde olacak”,
“Uşak’ta CHP’ye salon, gazino kiralanmadı, İzmir’de vali baloya müsaade vermedi.”
haberleri için fotoğraf yok.

Milliyet Gazetesi
Haber yok

Zafer Gazetesi
Haber yok

- 29 Nisan 1959

Dünya Gazetesi
“İnönü’yü dinlemek isteyen halk İzmir’de dağıtılacak!” haberi için fotoğraf yok.

Milliyet Gazetesi
“İnönü’nün gezisi bugün Uşak’ta başlayacak” haberi için görsel yok.

Zafer Gazetesi
Haber yok

- 30 Nisan 1959

Dünya Gazetesi
“İnönü’nün Ege gezisi hadiselî başladı, Ankara Garı’nda zabıta halkı coplarla dağıttı” haberi Ankara Garı’ndaki kalabalık arasında trende görünen İnönü ve ayrıca polislerin olduğu ikinci bir fotoğrafla verilmiş. İlk bakışta görsel uyumlu denilebilse de bugünkü anlamda çok yetersiz, çünkü olay anında çekilmiş bir fotoğrafın kullanımını çok daha anlamlı olabilirdi. Ayrıca haberin devamında “Uşak valisi, gösteri kanunu ihlal edilirse halka ateş edileceğini hoparlörle bildirdi” denilerek muhalefet üzerindeki baskının anlatımı kuvvetlendirilmiş fakat görsel çok zayıf kalmıştır. Haberin doğruluğu ya da yalan/yanlışlığı ile ilgili sonraki günlere bakıldığında yayınlanmış herhangi bir tekdiz görülmemiştir. Buradan yazılı haberin doğru olduğu kanaatine varıyoruz.

“İnönü’nün Ege gezisi hadiselı başladı”, Dünya Gazetesi, 30 Nisan 1959

Milliyet Gazetesi

“İnönü’nün gezisi hadiselı başladı” haberi için görsel yok.

Zafer Gazetesi

“İsmet İnönü’nün ilk adımında ilk hadise”, “Büyük Taarruz Özentisi” haberleri için görsel yok.

- 1 Mayıs 1959

Dünya Gazetesi

“Uşak DP il merkezinden İnönü’ye bardak attılar CHP’liler de çiçekle mukabele etti” haberi, kalabalık bir halk kitlesi, İsmet İnönü’nün içinde bulunduğu aracın etrafını sarmışken çekilmiş bir fotoğrafla verilmiştir. Görsel haberle uyumlu değil.

“Uşak DP il merkezinden İnönü'ye bardak attılar CHP'liler de çiçekle mukabele etti”, Dünya Gazetesi, 1 Mayıs 1959

Milliyet Gazetesi

“İnönü Uşak'ta hadiseli karşılandı”, “Polis, vatandaşa karşı göz yaşartıcı bomba kullandı. Kafilye atılan bardak bir gazeteciye başından yaraladı.”, “İnönü'nün kaldığı evde yangın çıktı” haberleri, ilki asker ve polisler arasından çekilmiş bir fotoğrafla, ikincisi ise kalabalığın içindeki bir arabanın üstünde, halkı selamlarken İnönü'yü göstermektedir. Haber ile görsel uyumlu değildir. Fakat bu haberlerle ilgili sonraki günlerde yayınlanmış bir tezkip de görmüyoruz.

“İnönü Uşak'ta hadiseli karşılandı; Polis, vatandaşa karşı göz yaşartıcı bomba kullandı. Kafilye atılan bardak bir gazeteciye başından yaraladı.”, Milliyet Gazetesi, 1 Mayıs 1959

Zafer Gazetesi

Haber yok

128

- 2 Mayıs 1959

Dünya Gazetesi

“İnönü Uşak’ta taşla hafif yaralandı M.vekili, gazetecilere tecavüz oldu” haberi, İnönü’nün şapkayla halkı selamladığı bir fotoğraf ile verilmiş. Haber ile görsel uyumsuz fakat diğer gazetelerde İnönü’nün kafasında bandaj bulunan fotoğraflar da mevcut, burada bir kasıttan ziyade Dünya Gazetesi için bir eksiklik olduğu söylenebilir.

Burada dikkati çeken bir diğer husus “Uşak Valisi ile Emniyet Müdürü Bakanlık emrine alındı” haberidir. CHP’nin Uşak mitinginin engellenmesi talimatını veren İçişleri Bakanlığı’na direnç gösteren vali ve emniyet müdürünün görevden alındığını yine bu haberle öğreniyoruz.

“İnönü Uşak’ta taşla hafif yaralandı M.vekili, gazetecilere tecavüz oldu”, Dünya Gazetesi, 2 Mayıs 1959

Milliyet Gazetesi

“MÜESSİF HADİSELER CHP Genel Başkanı İsmet İnönü, Uşak’ta trene binerken bir Demokrat Partinin attığı taşla başından hafifçe yaralandı.” haberi, taşın atılış anının fotoğrafı ve İsmet İnönü’nün bandajlı fotoğrafıyla beraber verilmiştir ve görselle haber oldukça uyumludur.

“MÜESSİF HADİSELER CHP Genel Başkanı İsmet İnönü, Uşak'ta trene binerken bir Demokrat Partilinin attığı taşla başından hafifçe yaralandı.”, Milliyet Gazetesi, 2 Mayıs 1959
Taşın atılma anını gösteren bu fotoğraf dönemin şartlarında büyük bir gazetecilik başarısıdır.

“MÜESSİF HADİSELER CHP Genel Başkanı İsmet İnönü, Uşak'ta trene binerken bir Demokrat Partilinin attığı taşla başından hafifçe yaralandı.”, Milliyet Gazetesi, 2 Mayıs 1959

Aynı günkü gazeteden, olay sonrası İnönü'yü kafasında bandajla gösteren bir diğer fotoğraf aşağıda verilmiştir.

“MÜESSİF HADİSELER CHP Genel Başkanı İsmet İnönü, Uşak'ta trene binerken bir Demokrat Partilinin attığı taşla başından hafifçe yaralandı.”, Milliyet Gazetesi, 2 Mayıs 1959

Zafer Gazetesi

“CHP'nin “Büyük Taarruz” Ekibi Bozguna Uğradı”, “Uşak'luların aleyhte tezahüratı arasında İnönü güç halle trene bindi”, “Büyük Hezimet” haberleri için görsel kullanılmamıştır.

- 3 Mayıs 1959

Dünya Gazetesi

2 Mayıs günü İnönü İzmir'e varmıştır. Fakat aynı gün failleri tespit edilemeyen iki vaka olmuş ve Demokrat Parti İzmir il binası önünde dinamit patlatılmış, ayrıca Demokrat İzmir Gazetesi'nin idari binası da tahrip edilmiştir. Olayların neticesinde yayın yasağı getirilmiş, ayrıca toplantı, maç ve sinema gibi toplu aktivitelere de yasak getirilmiştir. Ancak İnönü'nün Manisa'dan İzmir'e gelişinde kendisini coşkulu bir kalabalık karşılamış ve burada İnönü, halka seslenme şansı bulabilmiştir. O günün gazetesinde verilen, İnönü'nün halkı selamladığı fotoğraf, İnönü'nün İzmir'e varış anını vermiştir ve altındaki haber ile uyumludur. Fotoğrafın altındaki haberde şöyle yazıyor: “CHP Genel Başkanı İsmet İnönü'nün Ege gezisi dün devam etmiş, İnönü Manisa'dan İzmir'e gitmiştir. İzmir'de İnönü'yü onbinlerce vatandaş karşılamış, CHP Genel Başkanı da kendilerine hitabede bulunmuştur.”

“CHP Genel Başkanı İsmet İnönü’nün Ege ... hitabede bulunmuştur.”, Dünya Gazetesi, 3 Mayıs 1959

Milliyet Gazetesi

“İnönü İzmir’e tezahüratla girdi” haberi yoğun bir kalabalık arasındaki İnönü fotoğrafıyla beraber verilmiştir ve görselle haber uyumludur. Ancak aşağısında bir fotoğraf daha vardır ve fotoğrafta İnönü’yü karşılamak için gelenlere yol vermeyen polisler resimlenmiştir. Zannımızca yukarıda bahsedilen hadiseler neticesinde basın üzerinde oluşan baskı ortamı ve getirilen yayın yasağını aşmak ve bu baskı ortamını haberleştirmek için dönemin gazete yönetimi böyle dolambaçlı bir yol tercih etmiştir.

“İzmir'deki hadiselerin neşri yasak”, Milliyet Gazetesi, 3 Mayıs 1959

“İzmir'deki hadiselerin neşri yasak”, Milliyet Gazetesi, 3 Mayıs 1959

“İzmir’deki hadiselerin neşri yasak”, Milliyet Gazetesi, 3 Mayıs 1959

Zafer Gazetesi
Haber yok

- 4 Mayıs 1959

Dünya Gazetesi

“İZMİR’DE ÖRFİ İDARE HAVASI VAR! Toplantılar, maçlar, sinemalar yasak!” haberi CHP genel sekreteri olan Kasım Gülek’in ve İsmet İnönü’nün ayrı ayrı kalabalıklar içindeki fotoğraflarıyla verilmiş. Fotoğraf, haber uyumu yok. Aşağıdaki görsel dikkatle incelendiğinde 4 Mayıs 1959 olarak basılması gereken yayının tarihinin 4 Nisan 1959 olarak basıldığı da ayrıca dikkat çekmektedir.

“İzmir’de Örfi İdare Havası Var!”, Dünya Gazetesi, 4 Mayıs 1959

Milliyet Gazetesi

“İNÖNÜ, BUGÜN UÇAKLA İSTANBUL’A GELECEK CHP Karşıyaka kongresi yapılmadı. Ege gezisinin son gününde de bazı hadiseler oldu.” haberi İzmir’de farklı yerlerde çekilmiş iki İnönü fotoğrafıyla beraber verilmiştir, haberle görsel uyumludur.

“İNÖNÜ, BUGÜN UÇAKLA İSTANBUL’A GELECEK CHP Karşıyaka kongresi yapılmadı. Ege gezisinin son gününde de bazı hadiseler oldu.”, Milliyet Gazetesi, 4 Mayıs 1959

Zafer Gazetesi

“İnönü İzmir’de de Huzursuzluk Yarattı” haberi “Para ve Pullardan Atanın Resmini Silenleri İstemiyoruz” yazılı dövizin taşındığı bir fotoğraf ile verilmiştir, haber ile görsel uyumludur. Ancak bu fotoğraf, CHP’nin Bahar Taarruzu olarak adlandırdığı propaganda programının haberleştirilmesinde Zafer Gazetesi tarafından kullanılan tek görseldir. Fotoğraf dikkatle incelendiğinde, fotoğrafta yaklaşık kırk kadar kişinin olduğu ve fotoğrafın sağına doğru kalabalığın bittiği görülür. Daha geniş bir açıdan çekilecek bir fotoğraf şayet varsa, tepkinin kudretini göstermesi bakımından daha anlamlı olabilirdi. Görselin altında ise ““Büyük Taarruz” kahramanı İnönü’yü uğurlayan vatandaşlar” yazmaktadır. Büyük Taarruz ifadesi tırnak içinde yazılarak CHP’nin propaganda turu küçümsenmiştir.

- 5 Mayıs 1959

Dünya Gazetesi

“NEŞİR YASAĞI” manşetiyle çıkan gazetede “İnönü İzmir’den ayrılırken dedi ki” başlıklı bir haber verilmiştir. Bu baskıda etkin bir görsel kullanılmış ve “Baş” başlığı ile İsmet İnönü’nün farklı tarihlerde çekilmiş üç fotoğrafı yan yana verilmiştir. Birincisinde “Baş kalpaklı İnönü! Bu, milli mücadelemizin İsmet Paşasıdır!”, ikincisinde “Baş şapkalı İnönü! Bu, inkılabın İsmet Paşasıdır!”, üçüncüsünde ise, “Baş bandajlı İnönü! Bu, demokrasimizin İsmet Paşasıdır!” yazar. Fotoğraf haberin içeriğine bir tepkidir ve uyumludur.

Neşir yasağının sebebi olan olay ise, İnönü İstanbul’da aracıyla ilerlerken, Topkapı civarında aracın Trafik Müdürü Celal Kosova tarafından durdurulması sonrasında saldırıya uğraması ve polis müdahalesi yetersizken, ancak Binbaşı Kenan Bayraktar’ın askerleriyle birlikte olaya müdahale ederek kalabalığı dağıtması sonrasında, aracın oradan uzaklaşarak İnönü’nün can güvenliğini sağlayabilmesidir. Bu olay aynı zamanda 27 Mayıs Darbesi sonrasında “İnönü’ye suikast” davasının da konusu olmuştur.¹³

¹³ Feroz Ahmad, Bedia Turgay Ahmad; **Türkiye’de Çok Partili Politikanın Açıklamalı Kronolojisi 1945-1971**, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1976, s 168.

“Baş”, Dünya Gazetesi, 5 Mayıs 1959

Milliyet Gazetesi

“YENİ BİR NEŞİR YASAĞI İnönü’nün gelişindeki hadiselerin neşri men edildi” haberi İnönü’nün birkaç askeri selamladığı bir fotoğrafla verilmiştir.

“YENİ BİR NEŞİR YASAĞI”, Milliyet Gazetesi, 5 Mayıs 1959

Zafer Gazetesi

Haber yok

- 6 Mayıs 1959

Dünya Gazetesi

“İnönü'nün Basına şikâyetleri” başlıklı haber, gülümseyen ve işitme cihazı takan bir İnönü fotoğrafıyla verilmiştir.

“İnönü'nün Basına şikâyetleri”, Dünya Gazetesi, 6 Mayıs 1959

Milliyet Gazetesi

“İnönü, idareden EŞİTLİK İSTEDİ” haberi İnönü'nün güncel bir fotoğrafı ile verilmiştir.

“İnönü, idareden EŞİTLİK İSTEDİ”, Milliyet Gazetesi, 6 Mayıs 1959

Zafer Gazetesi
Haber yok

- 7 Mayıs 1959

Dünya Gazetesi

“İnönü’ye sessiz uğurlama töreni” başlıklı haber Haydarpaşa Garı’nda trenden kalabalığa el sallayan bir İnönü fotoğrafıyla verilmiştir ve uyumludur.

“İnönü’ye sessiz uğurlama töreni”, Dünya Gazetesi, 7 Mayıs 1959

Milliyet Gazetesi
Haber yok

Zafer Gazetesi
Haber yok

- 8 Mayıs 1959

Dünya Gazetesi
Haber yok

Milliyet Gazetesi
Haber yok

Zafer Gazetesi

“Büyük Bahar Taarruzu Fiyasko ile Sona Erdi” haberi için görsel kullanılmamıştır.

SONUÇ

Demokrat Parti iktidarının son yıllarına doğru artan baskıcı hava, ülkece yaşanan ekonomik sıkıntılar ve halkta artan hoşnutsuz tutum, en büyük siyasi rakibi olan CHP için bir propaganda turunu uygun ve zorunlu hale getirmiştir. 17 Nisan 1959 günü Trakya'da başlayan gezi daha ilk günden hükümet yetkililerinin engelleriyle karşılaşmış ve gerilim daha da artarak İsmet İnönü'nün Uşak-İzmir-İstanbul gezileri sırasında zirveye ulaşmıştır.

Bu çalışmada belirlenen tarih aralığı olan 18 Nisan 1959 – 8 Mayıs 1959 arasında üç gazeteyi karşılaştırmalı olarak inceledik. Gazeteleri kendi özellerinde incelediğimiz zaman özellikle Zafer ve Dünya gazetelerinin görsel kullanımının azlığı ya da niteliksizliği dikkatimizi çekmektedir. Zafer gazetesi için bu durumun az sonra değineceğimiz üzere maksatlı olabileceğini düşünsek de aynı durum Dünya gazetesi için geçerli değildir. Bu kaniya varmamızın nedeni, haberleriyle iktidarın baskıcı tutumunu ortaya koymaya çalışan Dünya gazetesinin görselle bu haberleri destekleyemediğini ve bunun teknik ya da mali imkansızlıkların neticesi olduğunu düşünüyor olmamızdır. Çünkü dönem olayları incelendiğinde, örneğin 1 Mayıs 1959 tarihinde İsmet İnönü'nün başına atılan taş ile ilgili haber ertesi gün görselle beraber tarafsız yayın yapma iddiasındaki Milliyet gazetesinde yer alırken, CHP yanlısı Dünya gazetesi bu haberin görselini ancak 5 Mayıs 1959 günü yayınlayabilmiştir.

Zafer gazetesi ise ana muhalefet partisinin olayların göbeğinde bulunduğu ve iki defa yayın yasağı getirilen hadiseleri haber yapmadığı gibi sadece bir kez görsel kullanmış onda ise yaklaşık kırk kişilik bir grubun ortasında açılmış bir döviz ile İnönü yoğun bir protestoya maruz kalmış ve gittiği yerlerde istenmiyormuş gibi gösterilmeye çalışılmıştır.

Çalışmada belirlenen üç gazeteyi(Dünya, Milliyet ve Zafer) belirlediğimiz kriterlere göre ayrımcılık kriterine göre değerlendirdiğimizde ise DP yayın organı olan Zafer gazetesinin, gezide çıkan olaylarla ilgili yeterli haber yapmadığı, kullandığı tek görselde ise, CHP'yi kendi mitingini yapmak üzere gittiği yerde istenmediği mesajını veren minimal bir fotoğrafla haberi desteklediği görülmüştür. Zafer gazetesi, olan olayları yok sayarak ve yaptığı üç haberde CHP idaresini olumsuzluklarla beraber vererek ayrımcılık yapmıştır. Zafer gazetesi, ana muhalefet partisi konumundaki CHP'nin propaganda kampanyasını haberleştirmemeyi tercih etmiştir. CHP açısından üç ayrı olumsuz haber yaptığı gibi kullandığı tek görsel dışında olayı “yok sayarak” ayrımcılık yapmıştır. Ayrıca üç haberde de CHP ve idarecileri “olumsuzluklara konu yapılarak” verilmiştir. Dolayısıyla ayrımcılık yapılmıştır.

Dünya gazetesinin olayları takip ettiğini ve gazetede bu haberlere yer verdiğini, görsel kullanımının çoğunlukla uyumlu olduğunu fakat haberi karşılayacak görselleri sunmadığını söyleyebiliriz. Fotoğraflarda sıklıkla polis ve asker görülebilmektedir. Bununla DP'nin muhalefet üzerinde kurduğu baskı resimlenmek istenmiştir. Bu durumun gerçekte ne kadar uyumlu olduğu ayrımcılık kavramıyla ilgili yapacağımız yorumu etkileyecektir. Fakat sonraki günlerde yaşananlar bize görsellerin gerçekte uyumlu olduğu yönünde çok sayıda mesaj vermektedir. Kolluk kuvvetlerinin orada bulunduğu bilinmektedir. Dolayısıyla bir ayrımcılıktan söz etmek yanlış olacaktır.

Milliyet gazetesi, olayları takip etmiş ve genel olarak haberler ile uyumlu görseller kullanmıştır. Görseller genel olarak “Halk desteğini arkasına almış, mazlum ama güçlü CHP” imajını göz önüne koymuştur. Ne kadar objektif olduğu tartışılabilir olsa da ayrımcılık söz konusu değildir.

KAYNAKÇA

Gazeteler

Dünya Gazetesi, 18 Nisan 1959 – 8 Mayıs 1959.

Milliyet Gazetesi, 18 Nisan 1959 – 8 Mayıs 1959.

Zafer Gazetesi, 18 Nisan 1959 – 8 Mayıs 1959.

Makaleler

Çelenk, Sevilay, “Ayrımcılık ve Medya”, Ed. Bülent Çaplı, Hakan Tuncel, Televizyon Haberciliğinde Etik, Fersa Yayınevi, Ankara, 2010. 02.05.2016,

<http://www.academia.edu/6835099/Ayr%C4%B1mc%C4%B1l%C4%B1k-ve-medya>

Yıldız, Nuran, DEMOKRAT PARTİ İKTİDARI (1950-1960) ve BASIN, 2008. 02.05.2016, <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/42/476/5543.pdf>

Kitaplar

Ahmad, Feroz, Bedia Turgay Ahmad; Türkiye’de Çok Partili Politikanın Açıklamalı Kronolojisi 1945-1971, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1976.

Akşin, Sina, Türkiye Tarihi 1908-1980, Cem Yayınevi, İstanbul, 1990.

Birand, Mehmet Ali, Can Dünder, Bülent Çaplı, Demirkırat, Can Yayınları, İstanbul, 2006.

Topuz, Hıfzı, II. Mahmut’tan Holdinglere Türk Basın Tarihi, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2003.